

Förvaltningen för kulturutveckling

Diarienummer: KU 2022-00326

Datum: 2022-06-01

Kulturhistorisk utredning och bedömning av fastigheten Gullriset 2, Trollhättans stad och kommun

Innehållsansvar: Förvaltningen för kulturutveckling, Kulturmiljö

E-post: kulturutveckling@vgregion.se

Handläggare: Ulf Larsson

Omslagsbild: Gullriset 2 i mars 2022. Vy från sydväst. Foto: Lars Bergström

Uppdragsgivare: Trollhättans stad, Samhällsbyggnadsförvaltningen, Josefin Kaldo

Datum: 2022-06-01

Innehåll

Innehåll.....	3
Sammanfattning	4
Inledning	4
Översiktlig beskrivning av fastigheten	5
Historik.....	6
Beskrivning	8
Fastighetens kulturhistoriska värde.....	16
Platsens kulturhistoriska värde.....	19
Konsekvensanalys av planförslaget	20
Källor	21
Tryckta källor.....	21
Otryckta källor	21

Sammanfattning

På uppdrag av Samhällsbyggnadsförvaltningen i Trollhättans stad har Förvaltningen för kulturutveckling utfört en kulturhistorisk utredning och bedömning av fastigheten Gullriset 2 i Trollhättans stad. Byggnaden på fastigheten Gullriset 2 uppfördes 1955 som personalrestaurang för anställda vid NOHAB. Restaurangbyggnaden är tidstypiskt gestaltad och präglas av hög kvalitet vad gäller material och utformning. Trots vissa förändringar under årens lopp har byggnaden bevarat mycket av sin ursprungliga karaktär, och den fungerar på olika sätt som en naturlig övergång mellan områdets småskaliga bostadsbebyggelse och den mer storskaliga industribebyggelsen vid NOHAB-Innovatum.

Byggnaden och platsen representerar en mängd olika aspekter på kulturhistoriskt värde, såväl vad gäller byggnadens gestaltning som kopplingen till företaget NOHAB med dess stora betydelse för Trollhättan. Det kulturhistoriska värdet utgörs dessutom av upplevelsevärden i form av identitetsvärden samt miljöskapande och arkitektoniska kvaliteter.

Konsekvensen av planförslaget innebär rivning av den f.d. personalrestaurangen, varvid flera kulturhistoriska värden som förknippas med byggnaden och platsen försvinner. Rivning riskerar att minska förståelsen för industriområdets koppling till Skoftebyns bostadsbebyggelse. Dessutom riskerar den nya höga byggnadsvolymen, att upplevas som en barriär som visuellt skiljer det småskaliga bostadsområdet från NOHAB-Innovatumområdet.

Inledning

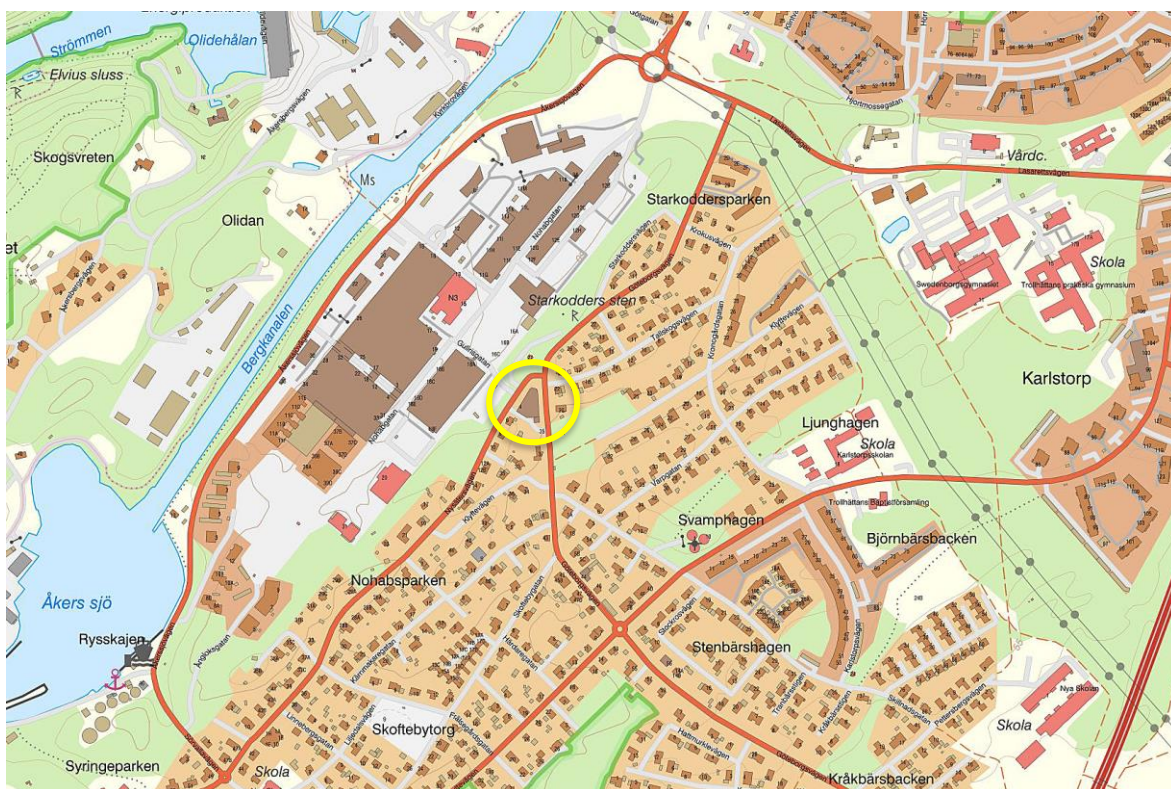
Förvaltningen för kulturutveckling har på uppdrag av Samhällsbyggnadsförvaltningen i Trollhättans stad utfört en kulturhistorisk utredning och bedömning av den f.d. personalrestaurangen på fastigheten Gullriset 2 i Trollhättans stad. Byggnaden är uppmärksammas som kulturhistoriskt intressant i kommunens inventering av kulturhistoriska miljöer och byggnader i Trollhättans tätort från 2013-14. Fastigheten har även stark koppling till den utvärderade kulturmiljön NOHAB-Innovatum, såväl historiskt som visuellt.

Fastigheten Gullriset 2 ägs av Nysätersvägen 2 Utveckling AB. År 2021 ansökte fastighetsägaren om planbesked hos Trollhättans stad för att möjliggöra uppförande av ett flerbostadshus, gårdsyta samt parkering inom del av fastigheten Gullriset 2. I Samhällsbyggnadsförvaltningens bedömning av ansökan om planbesked, daterat 2021-09-27, konstateras att den befintliga byggnaden på fastigheten besitter vissa kulturhistoriska värden och att det därför i det fortsatta planarbetet skall utredas vidare om det bör tas fram en kulturmiljöutredning. I mars 2022 beställde Samhällsbyggnadsförvaltningen en kulturhistorisk utredning och bedömning av fastigheten Gullriset 2 som underlag till detaljplan. Syftet med utredningen är att beskriva och värdera de kulturhistoriska värden som byggnaden representerar, liksom de kulturmiljövärden som platsen besitter. Ett annat syfte är att utföra en konsekvensanalys av planförslagets påverkan på de kulturhistoriska värden som finns inom fastigheten samt påverkan på de kulturhistoriska miljöer som finns i anslutning till fastigheten.

Beskrivningar, karaktäriseringar, värderingar och bedömningar i utredningen bygger på besiktning och fotografering av fastigheten Gullriset 2 den 31 mars 2022 samt studier av arkivmaterial och relevanta handlingar. Arbetet med den kulturhistoriska utredningen har utförts under mars och april 2022 av antikvarie Ulf Larsson i samverkan med antikvarie Lars Bergström, båda på Kulturmiljöenheten vid Förvaltningen för kulturutveckling.

Översiktlig beskrivning av fastigheten

Fastigheten Gullriset 2 ligger i den norra delen av stadsdelen Skoftebyn, där Nysätersvägen möter Göteborgsvägen. Fastigheten är fördelad på två delar på var sida om Nysätersvägen. Den västra delen utgörs av en hårdjord parkeringsyta i direkt anslutning till NOHAB-Innovatumområdet. Denna del av fastigheten ligger inom den avgränsning av kulturmiljön 3:A NOHAB-Innovatum, som utvärderas i kommunens inventering av kulturhistoriska miljöer och byggnader i Trollhättans tätort från 2013-14. Den andra delen av fastigheten ingår i kvarteret Gullriset öster om Nysätersvägen, och på denna del ligger den byggnad, som ursprungligen uppfördes som personalrestaurang till NOHAB.

Kartbild över del av Trollhättan. Den f.d. personalrestaurangen på fastigheten Gullriset 2 är inringad.

Den f.d. personalrestaurangen utgörs av två sammanfogade byggnadsvolymer som i plan tillsammans kan liknas vid en tårtbit. Den södra delen av byggnaden utgörs av en byggnadskropp i två våningar med fasader av rött tegel och källare. Mot norr sträcker sig den stora matsalen i en våning med fasader av betong med inslag av gult tegel och stora fönsterpartier. Byggnaden vänder sin huvudfasad med huvudentré mot Nysätersvägen och NOHAB-området i väster, vilket är naturligt med tanke på dess ursprungliga funktion och koppling till industrimiljön där. I öster avgränsas kvarteret Gullriset genom Göteborgsvägen. Fastighetens sydöstra del är kuperad och obebyggd. Den f.d. restaurangbyggnaden har anpassats efter tomtytans något kuperade terräng och omges, med undantag för hårdgjorda ytor i anslutning till huvudentré och lastkajer i söder, av gräsytor med inslag av enstaka träd, bl.a. ett par tallar i norr.

Byggnaden på Gullriset 2 i en respektive två våningar utmärker sig i förhållande till den närmast omgivande bebyggelsen öster om Nysätersvägen genom sin genomarbetade och speciella utformning, snarare än genom byggnadskomplexets höjd. Kvarterets övriga

bebyggelse utgörs huvudsakligen av villor och mindre flerfamiljshus i en till två våningar, som till stor del avspeglar stadsdelens expansion under 1900-talets mitt. Detsamma gäller villabebyggelsen i angränsande kvarter öster om Göteborgsvägen. NOHAB-Innovatumområdet väster om Nysätersvägen domineras av en mer storskalig bebyggelsestruktur. Byggnaden på fastigheten Gullriset 2 fungerar i flera avseenden som en harmonisk övergång mellan den småskaliga bostadsbebyggelsen öster om Nysätersvägen och den mer storskaliga industribebyggelsen på NOHAB-Innovatumområdet.

Vy från NOHAB-Innovatumområdet i mars 2022. I fonden syns fastigheten Gullriset 2 i relation till den mer storskaliga bebyggelsen på NOHAB-Innovatumområdet till höger i bild. Foto: Lars Bergström.

Historik

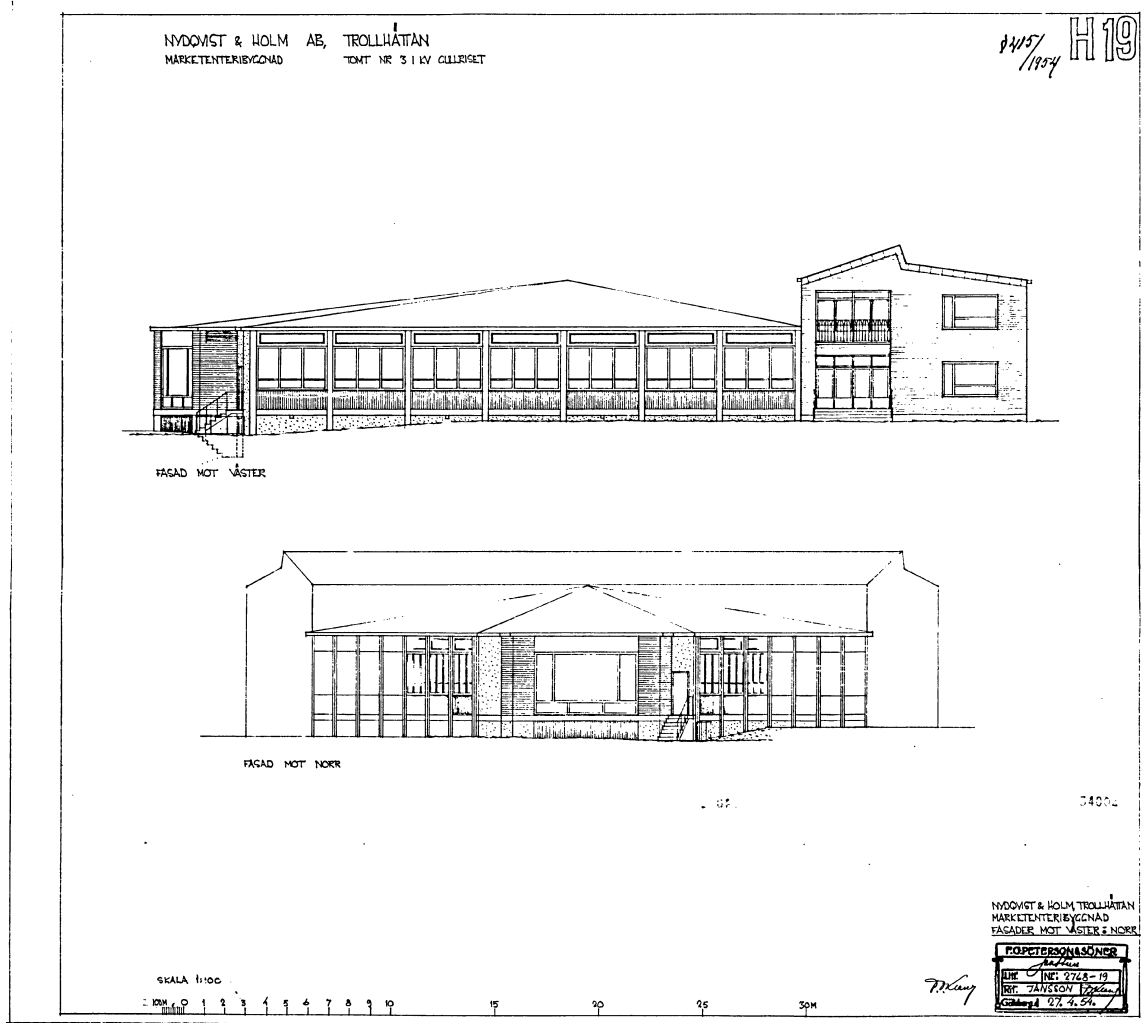
Skoftebyn

Skoftebyn är en organiskt framväxt stadsdel med rötter i agrar bebyggelse som i samband med industrialiseringen växte fram som en arbetarförstad till Trollhättan. NOHAB var tillsammans med kanalen och slussarna, en bidragande orsak till stadsdelen uppkomst och utveckling. Efter hand införlivades området i Trollhättan och bebyggelsens utveckling blev mer reglerad. Idag utgörs Skoftebyn av en variationsrik bebyggelse som präglas av äldre bebyggelsestruktur anpassad efter topografin med slingrande vägar och oregelbunden kvartersindelning. Gullriset och angränsande kvarter karaktäriseras i hög grad av efterkrigstidens bostadsbebyggelse, där villor med tegelfasader är ett påtagligt inslag i gatubilden.

Industrimiljön vid NOHAB-Innovatumområdet har sin grund i den mekaniska verkstad som Nydqvist och Holm startade i mitten av 1800-talet och som länge var stadens största och viktigaste arbetsplats, tills företaget successivt avvecklades som en sammanhållen enhet under 1980-talet. Utöver de äldre industribyggnaderna präglas miljön av den förnyelse av industriområdet som påbörjades i slutet av 1900-talet då det gamla verkstadsområdet NOHAB omvandlades till Innovatumområdet och nya verksamheter etablerades.

Personalrestaurangen

År 1954 upprättade F.O. Peterson & Söner i Göteborg ritningar till en personalrestaurang, eller "Marketenteribyggnaad", som byggnaden benämns på ritningarna. Beställare av ritningarna till byggnaden på tomt nr 3 i kvarteret Gullriset var Nydqvist & Holm AB i Trollhättan. På ritningarna återfinns bl.a. namnen Jan Steen och Jansson, där arkitekt Jan Steen vid denna tid var VD vid F.O. Peterson & Söner. Restaurangen invigdes den 25 maj 1955. Rörelsen drevs av NOHAB:s ekonomiska förening, där såväl tjänstemän, arbetsledare som kollektivanställda ingick i styrelsen. Utöver att fungera som personalrestaurang användes byggnaden även till andra sammankomster och festligheter, såsom bingo och dans.

Ritning till Marketenteribyggnaad på tomt nr 3 i kv Gullriset, upprättad 27/4 1954 av F.O. Peterson & Söner i Göteborg. Fasader mot väster och norr. Byggnadsnämndens arkiv, Trollhättans stad.

Efter det att verksamheten vid NOHAB lagts ned upphörde även personalrestaurangen att användas för sitt ursprungliga syfte och såldes av bolaget. Byggnaden fick därefter ny funktion som dansrestaurang från slutet av 1980-talet, dock oklart hur länge. Efter ett par ägarbyten började byggnaden 2005 användas för auktionsverksamhet, en verksamhet som fortfarande finns i huset, numera som hyresgäst hos den nuvarande ägaren.

Den relativt nybyggda personalrestaurangen i kv Gullriset fångad på bild i juni 1956. Jämför med fotografiet från mars 2022 på omslaget. Innovatum Science Center AB:s bildarkiv. Bildnr: TB-166-095

Beskrivning

Omgivande bebyggelse

Bebyggelsen närmast fastigheten Gullriset 2 utgörs huvudsakligen av villor och mindre flerfamiljshus i en till två våningar. Bostadsbebyggelsen i denna del av Skoftebyn är huvudsakligen uppförd under 1950-, 60- och 70-talen, och avspeglar stadsdelens expansion under 1900-talets mitt. Bostadshusen utgörs av såväl kataloghus som arkitektritade villor, exempelvis den modernistiskt utformade villan på fastigheten Gullriset 14. Husens fasader utgörs till stor del av rött eller gult tegel, men även enstaka bostadshus med putsade fasader eller vit kalksandsten (mexisten) förekommer. Takmaterialen utgörs huvudsakligen av tegel- eller betongpannor, med enstaka inslag av papptak.

Bebyggelsemiljön ger ett sammanhållet intryck, med tydligt fokus på 1950-70-talens bostadsbyggande, men de flesta byggnaderna har genomgått olika förändringar. Det är relativt få byggnader som är så pass ursprungligt bevarade att de uppmärksammades 2013-14 som kulturhistoriskt värdefulla eller intressanta i kommunens inventering av kulturhistoriska miljöer och byggnader i Trollhättans tätort. Utöver Gullriset 2, som bedömdes vara kulturhistoriskt intressant, är tre villor i samma kvarter uppmärksammade som kulturhistoriskt värdefulla.

Vy längs Nysättersvägen i mars 2022, som visar fastigheten Gullriset 2 i relation till bostadshusen till höger i bild. Foto: Ulf Larsson.

Vy längs Göteborgsvägen i mars 2022, som visar fastigheten Gullriset 2 i relation till bostadshusen till höger i bild. Foto: Lars Bergström.

NOHAB-Innovatumområdet domineras av en mer storskalig bebyggelsestruktur än bostadsbebyggelsen öster om Nysättersvägen. De äldre industribyggnaderna karaktäriseras av fasadernas röda tegelarkitektur och svarta papp- eller plåttak. Områdets yngre bebyggelse präglas i hög grad av ett modernt formspråk med rätvinkliga volymer, glasytor och dov färgskala. Då NOHAB-Innovatumområdet ligger på ett visst avstånd från bebyggelsen i kvarteret Gullriset upplevs den större skalan inte som påträngande i bostadskvarteren.

Visuellt balanserar i viss mån den f.d. restaurangbyggnaden på Gullriset 2 den äldre industribebyggelsen vad gäller volym och fasadmaterial, särskilt som NOHAB-Innovatumområdet ligger något lägre i topografin. Byggnaden på fastigheten Gullriset 2 utgör genom volym, fasadmaterial, höjd och utformning därmed en naturlig och harmonisk övergång mellan den småskaliga bostadsbebyggelsen öster om Nysättersvägen och den mer storskaliga industribebyggelsen på NOHAB-Innovatumområdet.

Exteriör beskrivning av byggnaden på Gullriset 2

Tvåvåningsbyggnaden i söder

Den södra delen av byggnaden utgörs av en två våningar hög och något vinklad byggnadskropp med fasader av rött tegel med grovt sandad yta. Denna del av byggnaden vilar på en källarvåning av gråmålad betong. Taket är papptäckt och har ett något säreget utseende i form av två flacka takfall som möts vid ett lågt men brant, nästan lodrätt, parti. Takets hängerännor utgörs av kopparplåt. På tegelbyggnadens västra gavel finns husets huvudentré, som idag utgörs av ett aluminiumparti. Entrén kröns av en balkong med smidesräcke på andra våningen.

Vid sidan av entrén och balkongen finns på vardera våningen ett stort fönsterparti av vitmålat trä, där det övre förefaller vara ursprungligt bevarat, medan det nedre fönstret har förändrats något genom att det har spegelvänts. Likaså är källarvåningens fönster, de mindre fönstren på södra fasaden och övervåningens fönster mot norr av äldre datum, medan resterande fönster på två-våningsbyggnaden är utbytta mot moderna fönster i sen tid. Som dekorativ utsmyckning finns på den östra gavelfasaden mot Göteborgsvägen ett parti med gjutna betongkvadrater infällda i tegelfasaden. På samma fasad har ett invändigt trapphus markerats genom fönsteraxel och naturstensomfattning, som genomgått förändringar i sen tid. Mot söder är den ursprungliga inlastningen till köket sekundärt kompletterad med en vidbyggd lastkaj klädd med fasader av gulmålad träpanel under ett papptäckt flackt pulpettak.

Fastigheten Gullriset 2 i mars 2022. Vy från nordväst. Foto: Lars Bergström.

Envåningsbyggnaden i norr

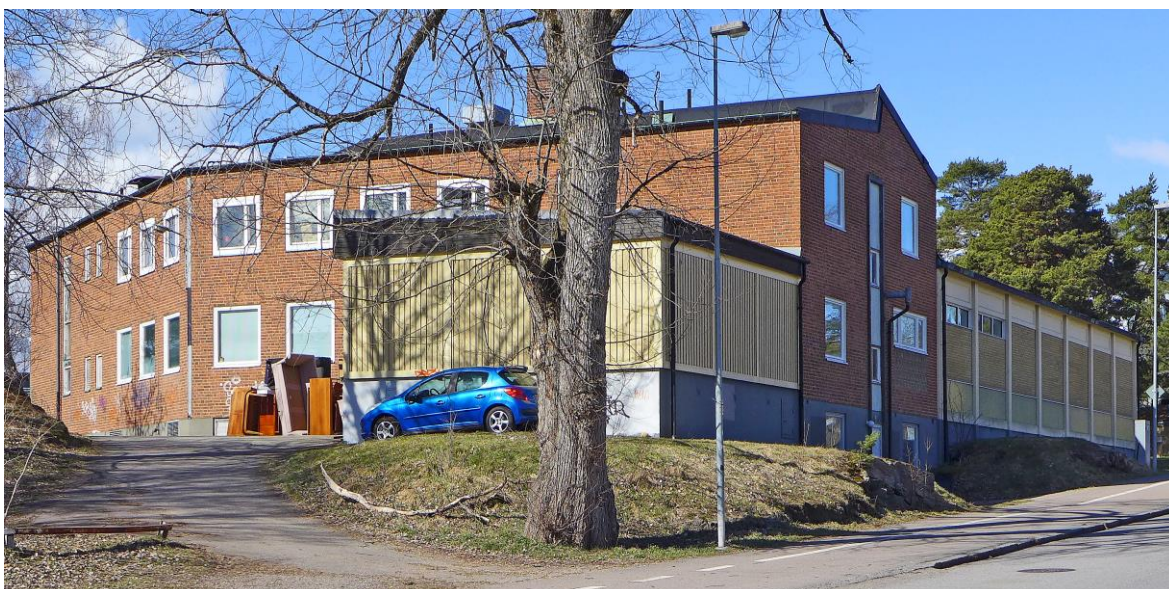
Tvåvåningsbyggnaden är mot norr sammanbyggd med den f.d. restaurangbyggnadens stora matsal. Matsalsdelen har ett helt annat arkitektoniskt uttryck, och är uppförd i en våning med fasader av betong eller puts i ett par olika gula nyanser med inslag av gult tegel och stora fönsterpartier. Fasadernas partier av betong eller puts har en sofistikerad utformning med trapetskorrugerade ytor under fönstren och försänkta långsträckta rektanglar över fönstren. De stora fönsterpartierna indelas rytmiskt av utskjutande putsade pilastrar eller lisener, som sammantaget ger fasaderna ett plastiskt, tredimensionellt uttryck. I byggnadens norra del finns mindre inslag av gult räfflat fasadtegel, typiskt för byggnadstiden. Väggarna vilar på en gråmålad betongsockel, där det trapetskorrugerade utförandet under fönsterpartierna på ett genomtänkt sätt återkommer på den höga sockeln mot norr.

Fastigheten Gullriset 2 i mars 2022. Vy från nordost. Foto: Lars Bergström.

Envåningsbyggnadens flacka tak har sin högpunkt i byggnadens mitt och är täckt med papp. Takets hängrännor är tillverkade av kopparplåt och har kvadratisk tvärsnitt. I byggnadens norra spets finns en plåtklädd dörr till matsalen och en likadan dörr till byggnadskroppens enda källarutrymme, som enligt originalritningar var avsett som fläktrum. Över dessa dörrar sitter en liten globformad belysningsarmatur på en svartmålad arm av smide, sannolikt ursprunglig.

Fem av den f.d. matsalens stora fönsterpartier av vitmålat trä är bevarade på den västra fasaden, medan övriga fönsteröppningar murats igen med gult tegel. De bevarade fönsterpartierna är försedda med fönsterbleck av kopparplåt. Det är oklart när förändringen skedde, men sannolikt i samband med att personalrestaurangen övergick till annan verksamhet, antingen till dansrestaurang eller auktionshall. Fönsterpartierna mot väster har i sen tid försetts med markiser.

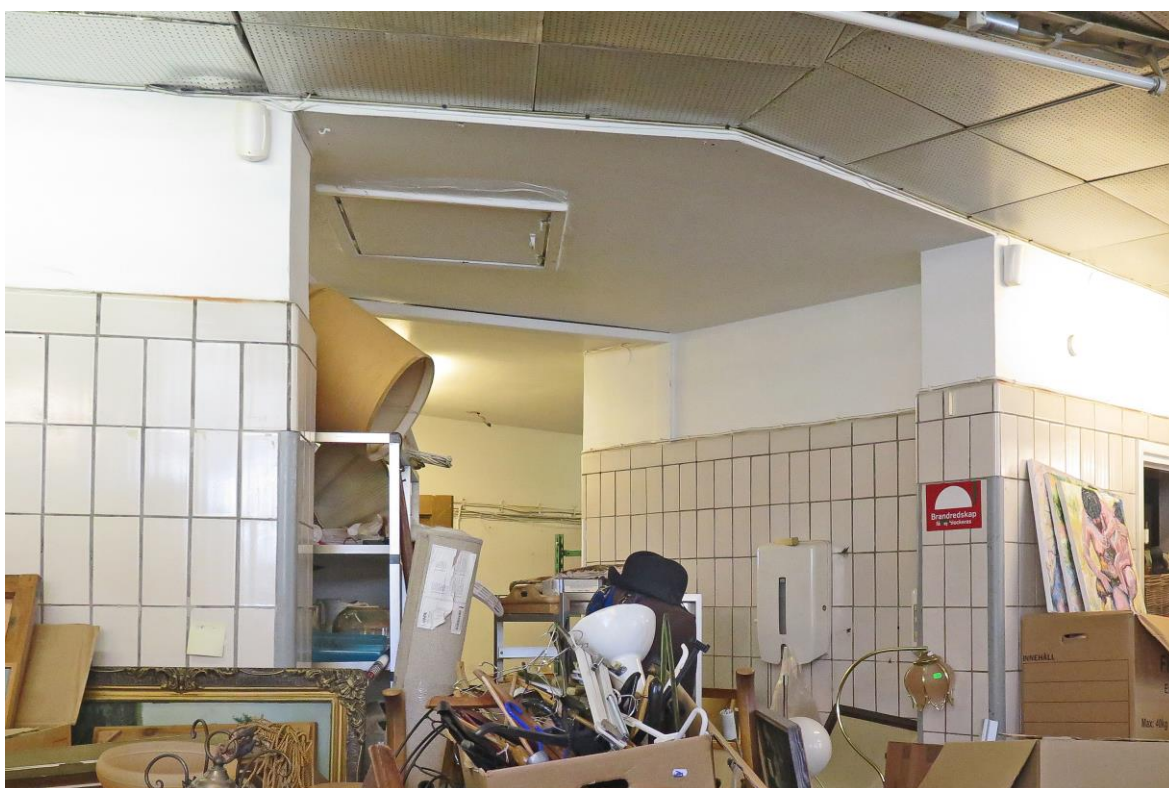
Fastigheten Gullriset 2 i mars 2022. Vy från sydost. Närmast i bild syns den tillbyggda lastkajen. Foto: Ulf Larsson.

Sammanfattning av utvändiga förändringar

Två av de stora fönstren på personalmatsalens huvudfasad, liksom fönstret mot norr och samtliga fönster på samma byggnadsdel mot Göteborgsvägen har murats igen med gult tegel. Den ursprungliga huvudentrén har ersatts med ett modernt entréparti av aluminium under ett utskjutande skrämtak. En stor del av tvåvåningsbyggnadens fönster på den södra fasaden har ersatts med moderna fönster och på samma fasad har en tillbyggnad med lastkaj uppförts. Det ursprungliga fönsterpartiet i anslutning till tvåvåningsbyggnadens trapphus vid den östra kortsidan har till stor del satts igen med träpanel, och där har även den ursprungliga ytterdörren ersatts med en modern dörr.

Interiör beskrivning av byggnaden på Gullriset 2

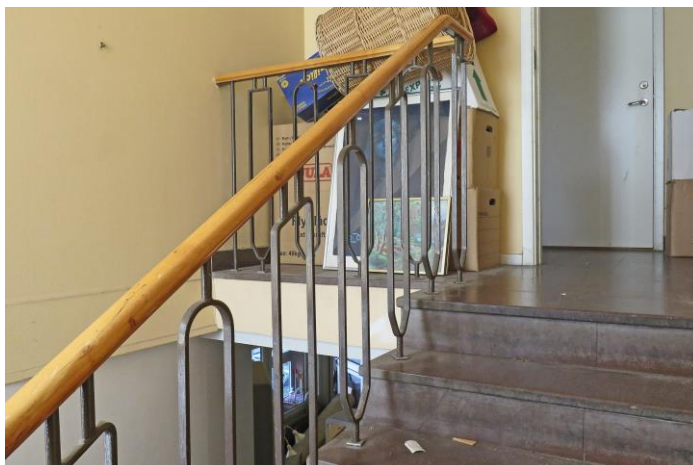
Byggnadens interiörer kan endast karaktäriseras översiktligt, då många rum används som förrådsutrymmen och är svåra att överblicka.

Ovan: Det f.d. köket. Nedan: Välbevarat trapphus från entrén till övervåningen. Foto: Lars Bergström.

Bottenvåning

Tvåvåningsbyggnadens bottenvåning upptas dels av en entréhall med olika mindre utrymmen samt en representativ trappa till övervåningen, dels av det ursprungliga kökets olika lokaler, som kök, diskrum, kallskänk, kontor och olika förrådsutrymmen. I köksdelen finns även ett väl utformat trapphus till övervåning och källarvåning. Ett par nya innerväggar har monterats i entréhallen, och dess

väggar och tak har fått moderna ytskikt. Entréhallens trappa upp till övervåningen med sin något utsvängda form vid bottenvåningen samt sina plan- och sättsteg av rödbrun kalksten, smidesräcke och handledare av trä, hör däremot till byggnadens mest påkostade och tidstypiskt utformade byggnadsdetaljer.

Köksregionens väggar utgörs till stor del av vit puts och vitt kakel med tidstypiskt rektangulära tjocka kakelplattor. Golven täcks av röda och ljusgrå klinkerplattor, lagda i schackmönster, även det ett karaktäristiskt utförande vid 1900-talets mitt. Trappan i köksdelen är av något enklare utformning, med steg av konststen/terrazzo och smidesräcke med trähandledare, men icke desto mindre typisk för sin tid.

Resterande del av bottenvåningen utgörs av den stora matsalen i envåningsbyggnaden, ursprungligen avsedd för 500 personer. Planlösningen där är bevarad, men i den norra spetsen har ett förhöjt parti byggts i form av en scen. Golv, väggar och tak täcks av moderna material. Originaldetaljer som fönstersnickerier av trä, fönsterbänkar av rödbrun kalksten och äldre flänsradiatorer minner om det ursprungliga utseendet, liksom linoleummattor under den nuvarande heltäckningsmattan. I rummets centrala del finns ett system av fem rörformade stålpelare som bär upp takkonstruktionen.

Ovan: Ursprungligt bevarat trapphus i köksregionen. Nedan: Den f.d. matsalen. Foto: Lars Bergström.

Övervåning

Övervåningen i tvåvåningsbyggnaden planerades ursprungligen med utrymmen som matsal för tjänstemän, rökrum, sällskapsrum samt direktionsmatsal. Dessutom inreddes ett rangerkök och kapprum med toaletter. En mathiss gick mellan de två våningsplanens köksregioner och källarvåningens förrådsutrymmen. I byggnadens östra del finns två rum med kokvrå och badrum, möjligen avsedda som övernattningslägenheter eller bostäder för anställda vid restaurangen.

På våningsplanet har en del förändringar skett jämfört med originalritningarna vad gäller innerväggarnas placering. Ett par nya innerväggar i anslutning till tjänstemännens matsal har tillkommit och några väggar vid direktionsmatsal och sällskapsrum saknas. Ytskikt på väggar och tak är moderna, bl.a. har en del väggar försetts med väggdekorationer i form av olika motiv ur stadens industrihistoria (motiv av bl.a. lokomotiv, JAS Gripen och Saab 9000). Äldre golvmaterial finns kvar i några rum, bl.a. ett parkettgolv i direktionsmatsalen och ett rödbrunt kalkstengolv vid trapphuset från bottenvåningens entréhall.

Ovan: Kokvrån i övervåningens södra lägenhet. Foto: Ulf Larsson. Nedan: Den f.d. direktionsmatsalen med sentida väggdekorationer. Foto: Lars Bergström.

Våningsplanets mest oförändrade del återfinns vid det mindre trapphuset och de två små lägenheterna i östra delen av byggnaden. Särskilt den södra bostaden har bevarats i till synes nästan helt oförändrat skick med bl.a. köksinredning, gabondörrar, garderober, hatthylla m.fl. tidstypiska byggnadsdetaljer. I denna del av byggnaden finns även en väggfast järnstege upp till byggnadens vind.

Källarvåning

Källarvåningen är i hög grad bevarad i ursprungligt skick. Ett par enklare innerväggar har möjligen rivits jämfört med nybyggnadsritningarna. Våningsplanet utgörs till stor del av tekniska utrymmen och olika typer av förråd. De mest karaktärsskapande utrymmena utgörs av ett personalrum med glasrutförsedd gabondörr och ett pannrum, där den ursprungliga inredningen och utrustningen är bevarad. Det finns även olika typer av tekniska installationer bevarade. Källarvåningens tak och väggar är i regel putsade och vitmålade, förutom det f.d. potatis- och rotfruktsförrådet som har kaklade väggar. Golven är belagda med slittåliga material som betong, rödbrun klinkers och konststen/terrazzo.

Pannrummet i källarvåningen. Foto: Lars Bergström

Sammanfattning av invändiga förändringar

Invändigt har byggnaden genomgått förändringar i olika hög grad. Den stora f.d. personalmatsalen på bottenvåningen har kompletterats med ett förhöjt parti i den norra delen, sannolikt tillkommen som en scen i samband med att byggnaden användes som dansrestaurang. Ett par nya innerväggar har tillkommit i anslutning till entréhallen. På övervåningen har några nya innerväggar tillkommit, medan andra rivits. En stor del av övervåningen har varit föremål för en relativt genomgripande omgestaltning, sannolikt åren omkring 1990. Samtidigt finns på detta våningsplan byggnadens mest välbevarade interiörer i anslutning till de små lägenheterna i öster. I källarvåningen har endast mindre förändringar skett.

Fastighetens kulturhistoriska värde

Den f.d. personalrestaurangen är uppmärksammas som kulturhistoriskt intressant i kommunens inventering av kulturhistoriska miljöer och byggnader i Trollhättans tätort från 2013-14. Bedömningen kulturhistoriskt intressant innebär i inventeringen *”att byggnaden är intressant ur ett kulturhistoriskt perspektiv. Byggnader som har denna klassning har oftast genomgått vissa ändringar men anses fortfarande vara intressanta och spegla en värdefull byggnadsperiod eller vara en del av en större bebyggelsemiljö. Det kan även vara så att byggnaden har genomgått mer omfattande förändringar men trots detta har vissa kvaliteter som bedöms intressanta att bevara. Detaljer i original kan finnas kvar som tydligt representerar tidens estetik eller så ingår byggnaden i en större bebyggelsemiljö som tydligt speglar tidens planering- och bostadsideal.”*

Restaurangbyggnaden representerar en mängd olika aspekter på kulturhistoriskt värde. De grundmotiv som brukar användas vid definiering av ett objekts kulturhistoriska värde kan indelas i dokumentvärde och upplevelsevärde. Dokumentvärde utgör historiska egenskaper, medan upplevelsevärde är av estetisk och socialt engagerande natur. Dessutom kan det finnas förstärkande motiv, som t.ex. sällsynthet, representativitet eller autenticitet. För byggnaden på fastigheten Gullriset 2 kan de kulturhistoriska värdena konstateras utgöras av följande värden.

- **Dokumentvärdet** utgörs främst av ett *byggnadshistoriskt, arkitekturhistoriskt, samhällshistoriskt och socialhistoriskt värde.*

Det byggnadshistoriska och arkitekturhistoriska värdet utgörs av att restaurangbyggnaden genom sin gestaltning och detaljutformning samt sina material och anpassning till terrängen vittnar om de rådande arkitekturströmningarna och gängse byggnadsteknik under 1950-talet i allmänhet och utformning av publika byggnader i synnerhet.

Som en del av det byggnads- och arkitekturhistoriska värdet framstår även firman F.O. Peterson & Söner, som upprättade ritningar till byggnaden, som intressanta. Dels för sin roll i gestaltningen av restaurangbyggnaden, men även i relation till de många andra byggnader de var upphovsmän till i framför allt Göteborg med omnejd.

Samhällshistoriska och socialhistoriska värden är nära sammanflätade med varandra och representeras främst av den f.d. personalrestaurangens koppling till företaget Nydqvist & Holm, NOHAB, och dess betydelse för förståelsen av Trollhättans historia och ortens utveckling under 1900-talet. Behovet av en personalrestaurang vittnar om en utveckling på arbetsmarknaden och den nya tiden som manifesterades genom en modern restaurangbyggnad med genomarbetad utformning som en del i NOHAB:s och industriortens utveckling, där man såg på framtiden med tillförsikt.

Att restaurangen planerades med en stor matsal för de kollektivanställda på bottenvåningen och mindre matsalar för tjänstemän och direktionen inklusive rökrum och sällskapsrum, vittnar om en uppdelning av företagets olika personalgrupper i olika hierarkier, vilket är samhälls- och socialhistoriskt intressant.

- **Upplevelsevärde** utgörs av en mängd olika värden, där *identitetsvärde och symbolvärde* tillsammans med *miljöskapande och arkitektoniskt värde* i första hand bör nämnas.

Bebyggelse med koppling till arbetsplatser hör till en kategori som många människor på en ort kan känna samhörighet med och identifiera sig med i form av minnen och upplevelser från sitt arbetsliv, oavsett om minnena är positiva eller negativa.

Utöver en stunds vila och avkoppling från ett tungt arbete för de anställda vid NOHAB symboliserar personalrestaurangen även framåtskridande i en expansiv period i företagets och Trollhättans historia. Då byggnaden under lång tid haft andra funktioner, spänner detta identitetsvärde över ett flera generationer och olika intressen.

Den f.d. personalrestaurangen har en viktig miljöskapande funktion då den genom volym, fasadmaterial, höjd och utformning fungerar som en övergång mellan den småskaliga bostadsbebyggelsen öster om Nysätersvägen och den mer storskaliga industribebyggelsen på NOHAB-Innovatumområdet.

Restaurangbyggnadens väl genomarbetade och tidstypiska gestaltning med två sammanfogade byggnadskroppar och gedigna byggnadsmaterial speglar mycket väl sin tid och ligger till grund för bedömningen att det arkitektoniska värdet är stort.

- **Till förstärkande motiv** i bedömningen av det kulturhistoriska värdet hör främst byggnadens *autenticitet, kvalitet och pedagogiska värde*.

Restaurangbyggnaden har trots en del förändringar i hög grad bevarat sin ursprungliga karaktär i form av uttryck och material, som präglas av hög kvalitet i bl.a. tegelfasader, byggnadsdelar av natursten och kopparplåt samt fönsterpartier av trä.

En i huvudsak bevarad planlösning och välbevarade partier av interiören bidrar i hög grad till det autentiska värdet.

Genom sin särpräglade utformning är byggnaden ett pedagogiskt exempel på hur samlingslokaler utformades i mitten av förra seklet.

Till dessa förstärkande motiv kan även bruksvärdet fogas, där en gediget uppförd byggnad har ett högt värde i en cirkulär ekonomi och hållbart samhällsbygge, där det genom återbruk finns potential för lång livslängd.

Exempel på kulturhistoriskt värdefulla byggnadsdelar. Foto: Lars Bergström & Ulf Larsson. Svartvitt foto: "NOHAB:s veteranhögtidlighet den 5 december 1964 på Gullriset", Innovatum Science Center AB:s bildarkiv. Bildnr: NB-00527

Platsens kulturhistoriska värde

Den del av Skoftebyn där Gullriset 2 ingår utgör en plats där en storskalig industrimiljö möter småskalig bostadsbebyggelse. Såväl industribebyggelsen som bostadsområdet har sina rötter i 1800-talets industrialisering, men präglas i hög grad av utvecklingen under 1900-talet. NOHAB-Innovatumområdet är sedan länge uppmärksammat som en kulturhistoriskt värdefull miljö, där stora kulturhistoriska värden tagits till vara som en resurs i områdets utveckling. Bland bebyggelsen öster om Nysättersvägen uppmärksammades i 2013-14 års kulturmiljöunderlag enstaka objekt som kulturhistoriskt värdefulla respektive kulturhistoriskt intressanta. De två olika bebyggelsekategorierna, industrin och bostäderna, kan visuellt till synes vara varandras motpoler, men har i Skoftebyn stark koppling till varandra. Den f.d. personalrestaurangen utgör i miljön en överbryggande länk som på ett harmoniskt sätt knyter ihop de två bebyggelseområdenas karaktär, vad gäller skala, utformning och nära koppling till NOBAB. Den aktuella delen av Skoftebyn är ett utmärkt exempel på gestaltad livsmiljö från 1900-talet och representerar en mängd olika aspekter på kulturhistoriskt värde.

- **Dokumentvärdet** utgörs främst av områdets *byggnadshistoriska, arkitekturhistoriska, samhällshistoriska och socialhistoriska värde*.

Det byggnadshistoriska och arkitekturhistoriska värdet utgörs av områdets olika byggnadskategorier gestaltade utifrån olika tiders smak vad gäller arkitektoniska ideal och material, under främst 1900-talet. Industriområdets storskaliga tegelarkitektur kontrasteras av bostädernas och den f.d. personalrestaurangens mer återhållsamma skala.

Samhällshistoriska och socialhistoriska värden representeras främst av bostadsbebyggelsens och den f.d. personalrestaurangens nära koppling till företaget Nydqvist & Holm, NOHAB, och dess betydelse för förståelsen av Trollhättans historia och ortens utveckling under 1900-talet.

Behovet av moderna bostäder och en ändamålsenlig personalrestaurang vittnar om det lokala industrisamhällets behov och framtidstro vid seklets mitt.

- **Upplevelsevärdet** i denna del av Skoftebyn utgörs främst av *identitetsvärde och symbolvärde* tillsammans med *miljöskapande och arkitektoniskt värde*.

Tack vare områdets inslag av såväl arbetsplatser som bostäder kan många människor här känna samhörighet med och genom minnen identifiera sig med platsen. Restaurangbyggnaden bör under lång tid ha haft en särskild roll att spela i form av rekreation, där man varken var på sin arbetsplats eller i sin bostad.

Ur ett miljöskapande perspektiv har platsen där den f.d. personalrestaurangen ligger en viktig funktion då industriområdet och bostadsområdet möts här. Genom restaurangbyggnadens volym, fasadmateriell, höjd och utformning fungerar den som en harmonisk länk mellan den småskaliga bostadsbebyggelsen och den mer storskaliga industribebyggelsen.

Bebyggelsen i området är goda exempel på tidstypisk gestaltning med gedigna byggnadsmaterial, som tillsammans utgör en värdefull gestaltad livsmiljö, varför områdets arkitektoniska värde bedöms vara stort.

- **Till förstärkande motiv** hör främst platsens *autenticitet och pedagogiska värde*.

Bebyggelsen har trots en del förändringar i hög grad bevarat sin ursprungliga karaktär i form av uttryck och material, där vissa objekt i kvarteret Gullriset är mer välbevarade än andra.

Även områdets oregelbundna gatunät och bebyggelsens anpassning efter terrängen vittnar om en hög rad av autenticitet.

Platsen är slutligen ett pedagogiskt exempel på kopplingen mellan industrin och behovet av närbelägna bostäder och en personalrestaurang.

Konsekvensanalys av planförslaget

Konsekvensen för kulturmiljön av planförslagets genomförande bedöms i huvudsak bli följande.

- Planförslaget förutsätter rivning av den f.d. personalrestaurangen från 1955, en byggnad som representerar olika aspekter av kulturhistoriskt värde. Vid en rivning av byggnaden raderas dessa värden för evigt, såväl dokumentvärden som upplevelsevärden, vilka redovisats ovan. Konsekvensen av en rivning torde därmed försvaga förståelsen för industriområdets koppling till bebyggelsen öster om Nysättersvägen, där restaurangbyggnadens tidigare funktion som en del av NOHAB:s verksamhet har en viktig funktion.

Rivning av en fullt fungerande byggnad får dessutom ur ett hållbarhetsperspektiv en negativ miljömässig påverkan.

- Det presenterade planförslaget redovisar en långsträckt byggnadsvolym utefter Göteborgsvägen. Huskroppen föreslås som ett flerbostadshus i två till fyra våningsplan med bostäder samt en källarvåning med bl.a. parkeringsplatser. Den föreslagna byggnaden planeras få två våningar i söder, via tre våningar i den mellersta delen till fyra våningar i norr, där byggnadskroppen har en rundad avslutning. Utformningen kommer att påverka gatubilden, särskilt där Göteborgsvägen och Nysättersvägen möts.

Till skillnad från den nuvarande byggnaden, där en av de kulturhistoriska kvaliteterna är den tidstypiska anpassningen efter terrängen, trappas den föreslagna byggnadsvolymen upp i norr. Konsekvensen för kulturmiljön kan bli att den nya byggnaden, i motsats till den nuvarande, upplevs som en barriär som visuellt skiljer det småskaliga bostadsområdet från NOHAB-Innovatumområdet. Den gestaltningsmässigt naturliga övergången mellan småhusområdet och industriområdet som den nuvarande byggnaden på fastigheten Gullriset 2 utgör, riskerar därmed att försvinna om planförslaget genomförs.

Den gestaltade livsmiljö som platsen representerar i form av arkitektonisk utformning, historiska sammanhang och sociala värden kommer att påverkas av planförslaget.

Källor

Tryckta källor

Byggnaders särdrag. Stilhistorisk handbok 1880-1960. Boverket, 1996.

Unnerbäck, Axel, Kulturhistorisk värdering av bebyggelse. Riksantikvarieämbetet, 2002.

Otryckta källor

Byggnadsnämndens arkiv. Trollhättans stad.

Génetay, Cissela & Lindberg, Ulf, Plattform Kulturhistorisk värdering och urval: grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet. Riksantikvarieämbetet, 2015.

Gullriset – Exploateringsskiss. Krook & Tjäder, Göteborg 2021-06-15.

Kulturmiljöprogram. Kulturhistoriska miljöer och byggnader i Trollhättans tätort. (Arbetsmaterial). Trollhättans stad 2013-14. Ej antaget som kulturmiljöprogram.

Innovatum Science Center AB:s bildarkiv. Innovatum, Trollhättan.

Skoftebyföreningen, Hemsida på internet www.skoftebyn.nu 2022.

Trollhättans kommun. Detaljplan för del av Gullriset mm, Skoftebyn. Trollhättan. Laga kraft 1988-07-21.

Trollhättans stad. Bedömning av ansökan om planbesked. Detaljplan för del av Gullriset 2, flerbostadshus, Skoftebyn. Trollhättan 2021-09-27.

Trollhättans stad. Detaljplan för Innovatum Norra, Nobah 2 m.fl, Innovatumområdet. Trollhättan. Laga kraft 2018-01-19.

Trollhättans stad. Gestaltningsprogram för Innovatum. Trollhättan 2016-02-21.

Informanter

Berkeflo, Bent, Sjuntorp. F.d. anställd vid NOHAB.

Nilsson, Kenneth, Trollhättan. Tidigare ägare av fastigheten, numera hyresgäst som driver Auktionsverket i byggnaden.

Olsén, Niklas, Trollhättan. Fastighetsbolaget DEPOCI, Trollhättan.